

„Одбраните дела“, а поточно целокупниот научен опус на Христо Андонов Полјански, укажуваат на високите дострели на релативно младата македонска марксистичка историографија и на нејзи-

ната несомнена вклученост во пропресивниот развоен процес на современата марксистичка историографска мисла.

Д. ДИМЕВСКИ

**Šarlota ĐURANOVIĆ: AKTUALIZACIJA KAO VID MARKSISTIČKOG
ODGOJA I OBRAZOVANJA U NASTAVI POVIJESTI
(Izdavač: „Školska knjiga“, Zagreb 1981, str. 186.)**

Од почетокот на седумдесеттите години марксистичката мисла доживуваше реафирмација во нашето општество. Училишната реформа, која отпочна во средината на осмата деценија, исто така имаше определено влијание врз реафирмацијата на марксизмот во нашите училишта, пред сè на средниот степен на образованието и воспитувањето. Целта на реформата, која е во тек, е на младите луѓе, на учениците, како субјекти да им овозможи развој на нивните создавачки способности и да ги насочи така што минатото на човекот и сегашноста да ги согледуваат во светлоста на марксистичкото гледање на светот, да ги воведува во практиката на социјалистичкото самоуправување и живеење и да ги оспособи активно и свесно понатаму да го развиваат тој процес. Основната цел на нашите училишта е, значи, учениците да ги наоружаат со сознанија за неопходната потреба од менување и усовршување и на нашето општество и на светот воопшто.

Природно, се поставува прашањето како да се остварат така големите цели. Шарлота Ѓурановиќ, инаку истакнат професор по историја и писател на учебници по историја, во својата книга: „Акту-

ализацијата како вид на марксистичкото воспитување и образование во наставата по историја“, која е печатена во библиотеката „Проблемите на современата настава“, го обработува прашањето како можеме за остварувањето на тие големи цели „да се бориме на подрачјето кое школски го нарекуваме настава по историја“. Веќе во уводниот дел таа констатира дека можностите на актуализацијата, како вид на марксистичкото воспитување и образование во наставата по историја, иако се работи за еден предмет се знатни. Меѓутоа, тешкотија причинува и тоа што денеска постои општо незадоволство со наставата по историја, особено во средните училишта.

Од 1945 година до денес се изменија повеќе програми, зависно од тоа како се менувале и концепциите за определено училиште, односно од реформата која го следеше нашиот училишен систем. Токму и сега сем во процесот на реформата која не го дефинира местото и улогата на историјата и на нејзината програма. Специјалистичките историчари со право укажуваат на неодржливоста од понатамошното намалување (бројот) на часовите по историја како во основните така и во средните

училишта, поради што наставата е лишена од конкретните содржини, па и од своите информативни и воспитни функции зашто се сведува на гола фразеологија“, со што „се отвораат можности за митолошки и националистички интерпретации“ на историјата, со антиисториски пристап на толкувањето на сегашноста итн. Но и родителите, учениците, педагозите и политичарите имаат свои забелешки на наставата по историја. Нивните забелешки се сведуваат, главно, на тоа дека наставата по историја е оптоварување со голем број факти, информации кои учениците секако не можат да ги паметат и да ги претворат во заклучоци и ставови. На тоа уверување со еден дел „күмуваат“ и бројни наставници по историја кои во практиката обично брзо поминуваат „низ програмата и учебникот“, задоволувајќи се во добар дел со тоа што учениците им ги репродуцираат сопствените фрази и формулации од учебникот. А се знае дека таквото учење нема трајност во знаењето.

Но не е сè така слабо во наставата по историја. Учебниците по историја и другата училишна историска литература последните години се знатно усовршени, па, покрај добрата стручност на наставниците и современите наставни прирачници со кои се користат, наставата по историја станува поразновидна, поприфатлива и позанимлива, особено во основните училишта.

Меѓутоа, и покрај тоа напредување во наставата по историја во основните училишта, не можеме да бидеме задоволни од марксистичкото образование и воспитување на младите генерации. Ова

е од причината што од програмите, па и од учебниците, се изоставуваат многу теми кои порано се изучувале, а кои подлабоко навлегувале во објаснувањата за историските појави и процеси. Тоа изостанување е објаснувано од причините што тие теми се премногу тешки за основците. Така, се дојде до апсурдна ситуација: елеминирани се значајните аспекти на марксистичката интерпретација на минатото и сегашноста, во објаснувањето на тие историски содржини и историски категории.

Сите овие проблеми на современата настава по историја во основните училишта Ш. Ѓурановић ги согледала и ги констатирала, но во оваа книга се задржала само на еден од видовите на таа настава: на актуализацијата, односно на прашањето колку ученици навистина се оспособени од марксистички аспект да го сфатат минатото на човештвото и на нашите народи и народности, колку стекнале основни сознанија за современото општество, посебно за нашето социјалистичко- како и на кој начин ги применуваат стекнатите историски знаења на современите појави и општествени процеси и какви ставови и заклучоци изградиле за историските категории.

Истражувањата на актуелизацијата на наставата по историја (секојдневната актуелизација и тематската-актуелизација) таа лично ги испитала врз основа на утврдувањето на методологијата и техниката на истражувањето во вишите основни училишта во Загреб и во Карловац и тие свои резултати ги изложува на многу методичен начин. Почнува прво од прашањето: дали ги пос-

таваме вистинските прашања во програмските тези и во учебниците по историја. Одговарајќи на тоа прашање, таа укажува дека со оглед на местото и значењето на историјата во образованието и воспитувањето на младото поколение со оглед на поврзаноста на содржината на овој предмет со другите предмети, „премногу апстрактно се поставени целите и задачите на програмата за историја“ и дека тие цели и задачи не „го довеле пред вистинското прашање ни составувањето на програмата ни писателот на учебникот, па ни наставниците.“ Програмата и наставата, кои би одговарале на поставените цели и задачи, не марксистичкото воспитување на младите и на нивните сознанија за општествените структури, појавите, процесите и за целокупните општествени односи би требало на поставените цели и задачи, на минатото на човештвото и на сопствениот народ, како и на народите и народностите на Југославија, која одговара на прашањата што тргнуваат од современоста.

1) Со какви знаења треба да е наоружан младиот човек, ако сака да го менува современото општество во правецот на неговата понатамошна хуманизација и (2) Како да го запознаеме ученикот со задачите кои ќе треба да ги решава како возрасен човек, како да го оспособиме да се определува и да се жртвува за своите определувања?

III. Ѓурановиќ во изборот на тематиката, на знаењето и на воспитните цели за испитувањето на таквата работа во основните училишта тргнува од овие задачи:

1. Да се утврди на која тематика можат најдобро да се остварат тие цели;

2. Да се испита како да се збогатува почетното знаење во врска со: а) времето на созревањето на ученикот и б) сè поголемиот број на информациите кои ги добива ученикот; и

3. Да се испита како може процесот на богатењето на знаењето внатре во определената историска проблематика да се поврзе со знаењата во општеството во кое живее.

Тргнувајќи од наведените задачи во испитувањето на актуализацијата како вид на марксистичкото воспитување и образование во наставата по историја, таа се одлучува за универзалните општествени категории и процеси кои се јавуваат во сите програми по историја, а кои се релевантни за разбирањето на современата стварност: *класите, државите, вишокот на трудот и неговото отуѓување — суштината на експлоатацијата, општественото уредување и преодните периоди, револуциите, обличите на човечките заедници од родовите и племињата до народите и нациите — националното прашање, науката и уметноста — од комплетниот до отуѓениот човек и можностите на неговата реинтеграција и религиозните сфаќања.*

Во насловот: *Актуализацијата на материјата: предисториско општество — стар век — актуализирани се четири теми: Класите и државите, присвојувањата на вишокот на трудот, преодните периоди и религијата.* Врз основа на анализите спроведени во почетниот клас на наставата по историја

(V клас) учениците се поттикнати „да ги согледуваат битните појави во социјалистичкото општество“ во процесот на нивното движење и менување, поттикнати се критички да размислуваат за историските категории и да го определуваат својот став според нив. Резултатите покажуваат дека учениците не добиле крајно сознание за актуализираната проблематика, бидејќи многу прашања останале свесно недоречени, а на некои уште и не биле во можност да им дадат одговори. Во понатамошната работа со учениците, по поголемите класови, тие почетни познавања за историските категории постепено се употребувале и продлабочувале.

Работата на актуализирањето на материјата: *ран и среден век* се одвива на понатамошно збогатување на поимите на кои се засновува актуализацијата во почетниот клас. Имено, феудалното општество исто така е поручувано во рамките на веќе поставените историски категории, а потоа се обработени и четири нови тематски актуализации. Улогата на црквата во средниот век — Одосот на католичката црква спрема промените во современиот свет; Уметничкото создавање во времето на ренесансата — Човекот и уметничкото создавање во социјалистичкото општество; Селанските востанија како класни борби — Класните борби и револуциите во XX век; Турските освојувања на нашите земји — Како ја браниме денеска татковината и придобивките на социјалистичката револуција.

Ваквото актуализирање на историската материја, покрај веќе познатите поими и историски ка-

тегории кои во текот на учебната година постојано се продлабочувани и збогатувани, покажува како наставникот и во секојдневната работа со учениците и тематски може успешно да ги поврзува историските содржини со проблемите на современото општество, посебно на нашата самоуправни социјалистичка практика.

Актуализацијата на историската материја од крајот на XVIII-от век до Октомвриската револуција, која е клучна за разбирањето на современите општествени појави и процеси, извршена е на селективните содржини, пред сè на буржоаските револуции и на развитокот на работничкото движење. Така, на содржините: *Работничкото движење, дејствувањето на Маркс и Енгелс и Париската комуна* актуализирана е темата: *Како југословенските комунисти ги применувале идеите на Маркс и Енгелс во условите на својата стварност. На темата: Националните движења на југословенските народи во XIX-от век* — актуализирана е положбата на нациите и народностите во нашето општество, *Империјализмот* е актуелизиран во рамките на четирите поттеми: 1) *Индустриските револуции*, 2) *Општествените последици на индустриските револуции*, 3) *Колонијализмот и антиколонијалната револуција*, 4) *Блоковската поделба на светот и политичката неврзаност*. Целиот процес на актуализација на оваа тема спроведен е низ систематското повторувања и продлабочување на веќе проучениот материјал. Октомвриската револуција во 1917 година, со која започна социјалистичката епоха, споредувана е со подоцнежните социјалистички револуции, но е поврзувана и со

претходните проучувања на идеите на Маркс и Енгелс и со искуствата на Париската комуна и со другите резултати на социјалистичкото движење.

Ш. Ѓурановиќ во посебен наслов покажува како може со успех, ако со создавање се изведува наставата, да се оствари актуализација на целокупната историска материја од XX-от век и како треба да се систематизираат поимите проучувани на претходните содржини низ наставата по историја. Притоа, таа го користи изобилството на материјалот (текстовите и историските извори) за актуализирање, збогатување и за продлабочување на понапред стекнатите знаења. Нејзините анализи на наставникот му укажуваат можност и сам да постапува слично во наставниот процес, да ја збогатува наставата, да ја прави актуелна.

Во завршните разгледувања накратко е укажано и на тоа како треба да се вреднуваат резултатите на учениковото учество во работата на актуализацијата. Исто така, посебно е обработено прашањето како треба во учебниците по историја да се реши проблемот на актуализацијата, наведувајќи и низа конкретни примери, тематски целини и задачи што треба да најдат место во современiot учебник по историја. Но сето тоа е замислено повеќе како ориентација а никако како единствено можно и конечно решение на проблемот на актуализацијата. Актуализацијата во наставата по историја на полно ќе се остварува — заклучува Ш. Ѓурановиќ — дури кога „еднаш и програмите ќе содржат елементи на актуализацијата“, запшто тогаш и учебниците и работни-

те тетратки и „останатите материјали наменети за ученикот ќе треба да водат сметка и да пронаоѓаат облици за нивната реализација“.

На крајот на оваа многу корисна книга — прирачник за работа на наставниците по историја, укажано и е на можноста од поврзување на наставата по историја со наставата по основите на марксизмот, зашто содржините на овие два „училишни предмета“ во поголем дел меѓусебно се испреплетуваат, па тоа на учениците им отвара „сосема други видовици за комплексноста на човечкото општество и за човечкото дејствување“.

Во оваа вредна книга дадена е свосвидна визија на наставата по историја. Притоа, нејзиниот автор не пропишува рецепти за работата, туку повеќе поттикнува на можноста, давајќи идеи, како да се збогатува и осмислува наставата по историја со разни форми на актуализацијата на историските содржини. Анализите и резултатите соопштени во неа, пред сè, ќе им помогнат на оние наставници по историја кои не се задоволуваат со службеното „обработување“ на програмите уште покреативно да ја изведуваат наставата и да придонесуваат за марксистичкото воспитување и образование на поколението.

Уверени сме дека оваа книга ќе ги поттикне на размислување и составувачите на програмите и писателите на учебниците и прирачниците како треба да се актуализира наставата по историја.

Во секој случај книгата е корисен прирачник и, без оглед на тоа што некаде не би можеле да се согласиме со толкувањето на актуализацијата на наставните содржини како што ги гледа Ш. Ѓурановиќ, топло ја препорачуваме

на сите наставници и на сите училишни библиотеки.

Д-р Момир ДАШИЌ

(Превела од српскохрватски јазик
Ксенија Цидрова-Македонска)

**Dr Marko ŠUNJIĆ: HRESTOMATIJA IZVORA ZA OPŠTU ISTORIJU
SREDNJEG VIJEKA („Svetlost“), Sarajevo 1980, str. 381.**

Кај нас малку се публикуваат одлични текстови за факултетската настава по историја, односно немавме збирка на одбрани текстови кои среќно би ги дополнувале содржините на универзитетските учебници и другите прирачници од кои студентите ги подготвуваат испитите. Поради недостатокот на таквите одбрани збирки — хрестоматии студентите се принудени да консултираат голем број историографски трудови, пред сè солидни публикации, што им одзема многу време и ги исцрпува во правенето на сопствените селекции што да читаат и колку. Тешкотиите од таа природа се големи во студирањето на општата историја, особено на стариот и средниот век. Имено, за историјата на стариот и средниот век студентите многу тешко доаѓаат до изворни дела, па студирањето главно се сведува на интерпретација на учебничката и на друга општа историска литература.

Со желба да се отстрани тој недостаток во студиите за општа историја на средниот век, д-р Марко Шунјиќ, професор по општа историја на средниот век при Филозофскиот факултет во Сараево, ги одбрал најзначајните текстови кои ги издаде Заводот за учебници на СР Босна и Херцеговина под нас-

лов: „Hrestomatija izvora za opštu istoriju srednjeg vijeka“.

Професорот Шунјиќ материјата за оваа заслужена „Хрестоматија“ ја одбрал и ја презел од странските и од домашните изворни публикации и прирачници. Најголем број на текстовите на оваа заслужена збирка е преведен од современите европски јазици, а помал од латинскиот јазик. Како основа за составувањето на оваа збирка послужила универзитетската програма на наставата по општа историја на средниот век. Тргнувајќи од тие програмски основи, д-р Шунјиќ „Хрестоматијата“ ја поделил на осумнаесет наслови:

I — *Германските народи и нивните држави на подрачјето на Западното Римско Царство* (стр. 7—35). Во овој дел е даден Силвијановиот опис на кризата на робовладетелското општество спроти пропаста на Римското Царство. Потоа, тука се драгоцените текстовите за Визиготите, за Остроготите, за Лангобардите, за Франките во времето на Меровингите и за другите германски племиња кои ја напаѓале територијата на Римското Царство и со тоа создавале своја прва државна организација. Значителен простор заземаат фрагментите од Салискиот законик.